

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«İdjtihad» Constantinople

Téléph : 20865

xxvîème ANNÉE

15 Mai 1932

İÇTİHAT

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 345

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye

için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi yedinci sene

15 Mayıs 1932

EDEBİ TAHLİL

GOETHE

Yazan : Hasan Âli Bey . Basan Remzî kütüphanesi

Sahife 399 — 1932 — fi: 150 k.

Son zamanlarda Latin harflerile basılan kitapların her hususta en kıymetlilerindendir. İçindeki resimlerin çokluğu kıymetini çoğaltmaktadır. Hasan Âli Bey ilm için vecdi olan bir gençtir. Geçenlerde **Mevlananın rubaileri** nden seçilmiş rubailer ve tercemeler neşr etti .

J. M. Guyau hakkında, küçük olmakla beraber faydalı bir kitabı da üç sene evvel çıkmıştı.

Hasan Âli Beyin bu kitabı MAÎTRES DES LITTÉRATURES umumî unvanı altında tabii Rieder tarafından neşr edilen kitaplardan Paul Amann ın Goethe ye tahsis ettiği cildin programı dahilinde tertib olunmuş ve onda bulunan resimlerden başka resimlerde konulmuştur. Kitabın ikinci ismi **Bir dahinin romanı** dır. Hakikaten kitap bir roman siyak ve insicamile akup giden bir tasvir nehridir .

Fakat Goethe nin hayatı Schiller in hayatile pek ziyade karışmış olduğundan bu kitaba **iki dahinin romanı** da demek mümkündür . bu iki büyük Alman şâirinin velâdî talî'leri pek ayrı idi. Goethe zengin ve Aristocrate bir aîlenin çocuğu, Schiller ise 'vezi' ve hattâ fakirce bir aîlenin oğlu idi. Goethe saray gibi bir evde yaşardı. Schiller bir tavan altı odada , kışın titreyerek yazdığı yazıları bin mü'külatla satarak ekmek, elbise ve mesken parası edinmeye uğraşırdı. Bu sefil hayat Goethe nin iltimasile

bir Tarih 'mu'allimliği alıncaya kadar sürdü . böyle bir oda da kışın , parmakları soğuktan uyuşmuş olduğu halde yazmış olduğu bir manzumeye

Buz kesilmiş parmaklarımdan kâğıt üzerine ateş dökmeliyim diye başlıyordu .

Goethe ise

«Te'akub eden bir çok mes'ut günler kadar can sıkıcı bir şey yoktur »

diyo-du. İnsanın her istediği şey'e celidsiz , himmetsiz nâ'il bulunması neş'esiz ve tatsız bir şey olmak muhakkaktır. Racine ın piyeslerinden birinde şu beyti okumuş olduğumu hatırlıyorum:

La réussite sans peine

Est un triomphe sans gloire.

ki « Zahmetsiz nâ'iliyyet, şansız bir zafe'dir » demektir .

Goethe , büyük bir Naturaliste üzerine aşılannmış büyük bir şâirdir; büyük bir şâir üzerine aşılannmış büyük bir Naturaliste demiyorum. Tasvirlerinde bir Anatomiste edası vardır. sevdiği bir kıızı tasvir ederken bu keyfiyyet his olunur :

Çok vücutlu değil, amma çok güzel bir kız . Harikulade güzel denemez ; lâkin yuvarlak yüzü sevimli . Çehresinin ifadesi açık ; ma'nası tatlı, çapkınlıktan uzak, fakat serbest. Fikri terbiyesi çok yüksek olmamakla beraber kibar bir zekâsı vardır

Werther, Goethe nin kendisidir. Öyle olmasaydı Werther in satırları bu kadar sıcak olmazdı .

Goethe nin ruhunda Mysticisme in te'siri âşikârdır. Allah sevgisi, sırrı lîğın diğeri bir ta'birle *تصوف* un merkezi sıkletidir. Allaha kendisini bağılı his eden kimse bir Sırba bağılıdır :

Uzun tecrübelerden sonra öyle tahayyül ediyorum ki, Allah, pek âlâ bana ba'zı şeyler borçlu ola bilirdi. *راکوب و نه مستی* mki benim de ona karşı, afv edile - ek, ufak tefek şeylerim yok değildir.

Allahla bu alış veriş mutasavvifenin yegâne iştigal mevzu'udur . Goethe , Hind den gelen evvelin ecdadın ahfadındır . Bu zihniyyetin menş'ei bu kadar uzaklarda arana bilir .

Faust de Faust ve Mefisto ve Merck , Goethe dir demiş olan Wieland haklıdır .

Faust un haleti zihniyyesi , ancak Goethe gibi bir mütebahhır de bulunur . Princesse Bibersco, ehiren vefat eden Dr. Gustave Le Bon a, **Les Annales** in 15 mart 1932 tarihli nushasında, tahsis ettiği bir tettebbu'a sernâme olarak **Le Docteur Faust de la rue Vignon** ya'ni Viğnon sokağının Doktor Faust [*] u elimelerini yazmıştır. Filhakika Dr. G. Le Bon 20 inci asrın Dr. Faust u olmuştur. Marguerite siz bir Faust. Fakat G. Le Bon onun gibi, hiç bir zaman :

... Fakat evvelâ şu dünyayı parça parça et , öteki dünya bilâhara gele bilir . Benim hazlarım bu arzdan fıskırıyor ve bu güneş mihnetlerimi tenvir ediyor . Bir kere şu mihnetlerden kurtulayım, sonra ne olursa olsun. Fazla bir şey'e muttali' olmak istemiyorum . İstikbalde muhabbet veya nefret edilecekmiş ; bu kürelerin üstü ve altı varmış bunların hiç biri umurumda değil.

dememiştir. G. Le Bon bir kıyamî olmamıştı , bir müşahid olmuştu.

Goethe, **İran** ın büyük ve namdar şa'iri Hafız ın çok te'siri altında kalmıştır ve bu te'sir, salim bir te'sirdir. Hafız büyük şa'irdir. Büyük şa'irin marazî te'siri olamaz. Almanya ve Avusturya, Fransa dan daha ziyade şark lisanlarına

ehemmiyyet verir . Avusturyanın **Konsular Academie** adlı bir mektebi vardır ki Viyana dadır ve Türk, acem, Arap lisanları edebiyat ile bereber ta'lim olunur . Bunların derslerinde bulunmuştum . Sa'dettin Efendi isminde güzide bir vatandaşımız orada çok muhterem ve yüksek bir Profeesseur idi . Şimdi onun yerinde tilmizlerinden dostumuz Dr. F. Kræltz vardır ki kâmil, alim ve necip bir zattır. Bizim mekteplerimizden Farişi lisanı tedrisini kaldırmamız, bence, ca'iz değildir . Arap ve acem lisanları nın iptida'iyatı orta mekteplerde haftada bir sa'at olsun ta'lim olunmalıdır. Bu olmazsa, Darülfünun da farişi lisan ve edebiyat kürsüsünün hikmeti vücudu kalmaz. Bu lisanların mebadisini ve mebanisini bilmek dilimizin kuvveti ve kıymeti için pek lâzımdır.

Goethe nin kendisini dinleyelim :

« HAFİZ ın şi'irleri bana o derece mü'essir oldu ki onların te'sir ile yerimde duramayacak kadar heyecanlandım. Kendi şi'rimle o büyük insana mukabele etmek snretile ancak kendimi zapt etmeye muvaffak oldum.

Goethe gibi bir dahîye bu hayranlığı ilham ve bu te'siri icra edecek kadar şanlı bir şa'ire malik olmuş olmak bir Millet için büyük bir ftihar mevzu'udur!

Adlı şi'irler mecmu'sı دیوان شرقی للمؤلف غربی belki tamamen **Hafiz** ın te'siri altında yazılmıştır. Bu divan 12 baptan müteşekkildir. unvanları farişi olarak şunlardır :

معنی نامه — حافظ نامه — عشق نامه — تفکر نامه — رنج نامه — حکمت نامه — بیور نامه — زلیخا نامه — ساق نامه — مثل نامه — پارس نامه — خلد نامه .

Goethe :

Ak saçların ne zararı var . Bırak onlar ağarsın . sevmeye ve sevlmeye onlar hiç bir zaman engel olamazlar .

diyor ; Hafız ise :

پیرانه سرم عشق جوانی بسر افتاد ،
وان راز که در دل پنهانم بدر افتاد ،
قدح هرکن که من در دولت عشق ،
جوانبخت جهانم کرچه پریم .

diyor . Fakat bu hayal ve ahenk ülfeti mutlaka

[*] Merhum doktor , Vignon sokağında kâ'in bir ibnanın bir da'iresini işgal ederdi .

şâirlerin yekdiğerlerinin eserlerine aşına bu -
linmalarına muhtaç değildir . Bu yürekler hep
aynı sema kubbesinin altında çarparlar . Bun -
ların hem âvaz olmalarında şaşılacak bir şey
zoktur .

*
* *

Hasan Âlî Beyefendi oğlumuzun bu besili
kitabını doya doya okumanın herkese müyesser
olmasını temenni ederim . Bizde Gœthe hak -
kında ilk kitabın biraz daha içilmesi ve hazm
olunması kol y bir kemiyet ve keyfiyette ol -
ması acaba daha munis olmazmı ! Fakat «mü-

rüvvette endaze olmaz » Hasan Âlî Bey on sene
sonra yazıla bilecek ve okuna bilecek büyük
bir kitabı on sene evvel yazmış oluyor, on sene
sonraki işini şimdiden görmüş oluyor.

Bir tekaddümdür ve fazlı tekaddür . Bundan
dolayı on sene sora teşekkür etmek için dudaga
ve sese artık malik bulunmayacak canlar için
şükran borçlarını eda etmek imkânı vermiş
oluyor . Kitabı yazan da, nefis bir suretle basan da
çok meşkûr mürüvvet ve himmet etmişlerdir .

AB. DJ.

İlim sütunu

İLİM VE ZANNİYAT

[Geçen sayıdan mabat ve son]

Orta krende avrupanın hemen her tara -
fında Fıravnlr, Araplar, Gildaniler, Hindular,
Çinliler, hattâ Yunaniler Batalime ve şâir eski
medenî akvamın hikemiyat, mesafat, ilmi nü -
cum, kimya, teshir, te'sirâtı asabiyye ve Fluide
organique gibi ilimler, nazariyyeler derin ka -
ranlıklar içinde boğulmuştu .

Avrupalılar o asırdaki ilim ve itikadâtı
diniyyeye, böyle şeylerle uğraşma ve düşün -
meyi mugayir görerek kütre'i arz düzdür yu -
varlak değildir, dönmez sabittir diye niçe kâşif
ve ehli tetkiki katranlayarak, ateşe atarak diri
diri yaktılar, taşladılar, astılar . Medenî avrupa -
nın bu günde tanıdıkları din namına yapılan
engizisiyon mezalimi bu yüz kızdırıcı haller
bunun en büyük delilidir . Berekât versin ki
Endülüs araplarının o asırlarda açtıkları Darül -
fünunlara cin ve perilerin teshiri altında titreyen
Fransa ve cenubî Almanya ahalisinin gençle -
rinden bir çoğu devama başlayarak o menâbî'i
irfandan çıkup gizlice vatanlarına avdetle birer
meş'ale gibi vatanlarını tenvir ve vatandaşlarını
kısmen olsun ikaz ettiler .

Çok sürmedi muharebat, mezalim ve istibdat
neticesi garba hocalık eden şark, karanlığa dal -
dı : Tabi'î bir hal idi, tulû eden hayat güneşi
gurub etmişti . Bu defa garp şarktan aldığı

nurun borcunu iade etmeye başladı ; lâkin şarkı
karib ahalisi ez cümle Türkiye Yunan hırafa -
tından bedter amalgama haline giren itikat ve
zanniyatı batıla ile arap saçı ta'birince karma
karışık ve tashihi güç bir halde idi, mütemadi
muharebeler, başı taclılr ve mezahip rüesâsı
arasına giren fık ü fücür kimseyi düşünmeye,
önünü görmeye meydan vermiyordu , pek geç
olarak şark yeniden gözünü açmaya başladı !
Başladı amma pek çok emek neticesi o meş -
alelerden çıkan irfan kıygılcımları o elektrik cere -
yanları şifabahş olacağına, şarkın pek çok uz
vunu yaktı, tahrip etti . Bu tahribat el'ân da
berdevamdır .

Sadede avdetle ilim ve fennin ademi seba -
tını hulâsa edelim : Malûmdurki yirminci asrın
bidayetinde maddenin esası «cüz ü lâyeteccezza!»
Atomlardır diye itikad ederdik , asırlarca bu
sırrı tabi'at mefhumunu böylece muhafaza etti .
İlimde bu zan ve fikir etrafında perende attı
durdurdu !

Yirmi otuz seneden beri nazariyye değişti ,
Ulemayı müdakkikin Dogmatique olarak beka -
yi madde, kitlelerin eşkâlinin ve Energisinin
istihalesi kanunları namile üç büyük kanun
tanıyordu ; biraz sonra ve pek az zaman zar -
fında Radiation ve Gravitation nazariyyeleri bu